

نقش اقدامات پلیس در پیشگیری از جرایم کلاهبرداری در حوزه کسب و کار (مورد مطالعه: استان مازندران)

محمد بارانی^۱، علی قنبری^۲، عبدالله حسن زاده^۳

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۷/۰۲ تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۸/۰۴

چکیده

زمینه و هدف: یکی از جرایمی که در حوزه کسب و کار به خصوص منطقه شمال کشور (استان مازندران) نرخ آن بالا است جرم کلاهبرداری می باشد که این جرم به شیوه های مختلف در حال ارتکاب است. با توجه به اینکه حوزه های مختلف کسب و کار در ارتکاب جرم مستقیماً اثرگذار می باشند لذا پیشگیری از جرم کلاهبرداری نیازمند مداخله مستقیم پلیس به منظور کاهش زمینه های ارتکاب جرم است؛ بنابراین برای این منظور در این تحقیق «تبیین اقدامات پلیس در پیشگیری از جرایم کلاهبرداری در حوزه کسب و کار» مورد بررسی قرار گرفت.

روش پژوهش: این تحقیق از نظر نوع توصیفی - تحلیلی، از نظر هدف کاربردی و از نظر روش اجرا کمی است. جامعه آماری تحقیق روسای پلیس آگاهی استان مازندران و روسای پلیس پیشگیری و کارشناسان تعزیرات و تعدادی از قضات که با پرونده های کلاهبرداری مرتبط بودند و نمونه آماری تعداد ۸۰ نفر از آن ها می باشند. اطلاعات مورد نیاز تحقیق از طریق مطالعات کتابخانه ای و داده ها توسط دو پرسشنامه محقق ساخته از نوع طیف لیکرت ۵ گزینه ای شامل پرسشنامه ۱۱ گویه و پرسشنامه مرحله دوم ۸۰ گویه که روایی آن به صورت صوری و پایایی آن ها با آلفای کرونباخ (به ترتیب ۰.۸۸ و ۰.۹۶) به دست آمده بود جمع آوری گردیده است برای تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون های متفاوتی از قبیل فریدمن، دوجمله ای و شاپیرو-ویلکس استفاده شده است.

یافته ها و نتایج: یافته های تحقیق و نتایج نشان داد که در رابطه با اقدامات پیشگیری وضعی ۴ شاخص، در حوزه اقدامات مرتبط با پیشگیری اجتماعی ۳ شاخص و در حوزه پیشگیری کیفری دو شاخص شناسایی گردید و اولویت اول آن ها در پیشگیری وضعی با افزایش تلاش (زحمت) مورد نظر برای دستیابی به هدف، در پیشگیری اجتماعی، هماهنگ کردن بخش های عمومی و خصوصی (دولتی و غیردولتی) که در زمینه پیشگیری از بزهکاری فعالیت می کنند و در پیشگیری کیفری مربوط به ارباب و جلوگیری عمومی جرم (جامعه) است. ضمناً در رتبه بندی حوزه های کسب و کار نیز در کلیه شیوه های کلاهبرداری کسب و کار اینترنتی از پرتکرارترین می باشد.

کلیدواژه ها: پلیس، پیشگیری از جرم، پیشگیری وضعی، پیشگیری اجتماعی، پیشگیری کیفری، کلاهبرداری، کسب و کار

۱. استادیار جرم شناسی دانشگاه علوم انتظامی امین

۲. دانشجوی دکتری رشته مدیریت پیشگیری از جرم دانشگاه علوم انتظامی امین، نویسنده مسئول،

a.qanbari@yahoo.com

۳. دانشجوی دکتری رشته مدیریت پیشگیری از جرم دانشگاه علوم انتظامی امین

مقدمه

جرایم اقتصادی شاخه‌ای از جرایم عمومی بوده که بزرگ‌ترین خسارات مالی را در کشورمان به کسب و کار وارد می‌نماید. از میان پیچیده‌ترین این گروه از جرایم، جرم کلاهبرداری است که در زمره جرایم علیه اموال و مالکیت خصوصی افراد بوده و در نوع خود از ظرافت و ترفندهای خاصی برخوردار است.

کلاهبرداری از جمله جرایمی است که اقتضاء می‌کند مرتکب آن بهره‌هوشی بالایی داشته باشد. به‌طور کلی مرتکبان جرایم علیه اموال، برخلاف دیگر بزه‌کاران که اکثراً دارای کار شرافتمندانه نیستند، مشاغل شرافتمندانه دارند، اما هنگام انجام دادن کار روزانه‌شان نمی‌توانند در برابر وسوسه ارتکاب جرم مقاومت کنند و در برابر آثار جرم‌زای محیط و ظواهر فریبنده زندگی مادی تسلیم می‌شوند و در نتیجه به کلاهبرداری و خیانت در امانت و دیگر جرایم علیه اموال مبادرت می‌کنند (مجبی، ۱۳۸۸: ۲۲).

بسیاری از کوشش‌هایی که برای پیشگیری از جرم در حوزه کسب و کار انجام می‌شود و به‌خصوص در جرم کلاهبرداری در واقع اقداماتی است که هر شرکت به صلاح دید خود به‌صورت مجزا و داخلی برای خود انجام می‌دهد؛ که این کار جزء دغدغه‌های آن‌ها می‌باشد و بسیاری از شرکت‌های کوچک و بزرگ بخشی از ظرفیت خود را به پیشگیری از جرم اختصاص می‌دهند. در بسیاری از نمونه‌ها، منابع موجود برای پیشگیری در کنار میزان خطری که شرکت مزبور را تهدید می‌کند؛ نوع و میزان اقدامات امنیتی پیش‌بینی شده را تعیین می‌کند (سید زاده ثانی، ۱۳۹۳: ۷۳)؛ که البته بهبود بخشیدن به وضع زندگی و تدارک برخی از برنامه‌های اقتصادی در جامعه نه‌تنها نقص و عیبی برای یک انسان مسلمان به حساب نمی‌آید، بلکه ناشی از قوت ایمان و اراده استوار او در راه رسیدن به اهداف والای معنوی است. رئیس مذهب جعفری (ع) بر این

اندیشه پایمی فشرده که: *يُنْبَغِي لِلْمُسْلِمِ الْعَاقِلِ أَنْ لَا يَرِيَ ظَاعِنًا إِلَّا فِي ثَلَاثٍ: مَرْمَةٌ لِمَعَاشٍ أَوْ تَزْوُدَ لِمَعَادٍ أَوْ لَذَّةً فِي غَيْرِ ذَاتٍ مُحَرَّمٍ؛* کوچیدن برای یک مسلمان عاقل شایسته نیست مگر در سه مورد: بهبود بخشیدن به وضع اقتصادی (سفرهای تجارتي و...)، کسب توشه آخرت (سفرهای زیارتي)، رسیدن به لذت‌های حلال (سفرهای تفریحی) در نظام ارزش‌گذاری اسلام، کار و تولید، نه امری صرفاً مادی، بلکه عبادتی بزرگ و دارای ارزش ذاتی است؛ بدین معنا که کار و تولید، صرفاً مقدمه کسب سود و درآمد یا ضرورتی برای جلوگیری از فقر نیست، بلکه نفس کار کردن به سبب آثار مثبت اقتصادی، روحی و اخلاقی آن مطلوب است (حسینی مشهدی، ۱۳۹۵: ۲۱).

لیکن نکته اصلی اینجاست که در کشور ما نظام سیاسی الهی می‌باشد، آیا این اقدامات پراکنده و خودجوش کسب و کار جامعه ما را به سمت وسوی تعالی و بهره‌وری سوق خواهد داد؟ و مداخله نیروی انتظامی به عنوان برقرارکننده نظم و امنیت و در گام اول آن پیشگیری از جرایم حوزه کسب و کار چگونه است؟ بر کسی پوشیده نیست، امنیت پیش‌زمینه یک اجتماع سالم و احساس امنیت بسترساز توسعه جوامع انسانی است و سعادت یک اجتماع در گرو حفظ و بقاء امنیت و احساس ناشی از آن است. بدون شک، مقوله امنیت پیش‌نیاز لازم برای حیات هر نظام سیاسی و اجتماعی است. به عبارت دیگر باید گفت رشد و شکوفایی استعدادها، خلاقیت‌ها و فعالیت‌های ارزشمند در یک جامعه بدون وجود امنیت امکان‌پذیر نخواهد بود و طبق نظر بسیاری از کارشناسان و پژوهشگران فقدان امنیت یکی از مهم‌ترین عواملی که باعث افول قدرت اقتصادی و پولی می‌شود. در سال ۱۹۶۹ آلبرت ریس^۱ و ماراد آلدرنج^۲ نخستین تحقیق را برای بررسی تأثیر خسارت بار جرم بر مشاغل کوچک با حمایت سازمان مشاغل کوچک ایالات متحده انجام دادند و کل هزینه‌های تحمیل شده بر مشاغل

1. Albert Ric

2. Marad Aldreng

ایالات متحده بررسی شد که برای سال ۱۹۶۸-۱۹۶۷، سه میلیون دلار و برای سال ۲۰۰۷ هیجده میلیون دلار برآورد شد. تحقیقات دیگری در دهه‌ی ۱۹۷۰، برای بررسی شغلی انجام شد. در این تحقیقات، بر اساس آمارهای ارائه‌شده توسط اداره‌ی آمار دادگستری، دیده شد که نرخ جرایم علیه مشاغل چشم‌گیر است (افراسیابی، ۱۳۹۳: ۱۲۵۴).

یکی از جرایمی که در حوزه کسب و کار به‌خصوص منطقه شمال کشور (استان مازندران) نرخ آن بالا می‌باشد جرم کلاهبرداری می‌باشد؛ اگرچه آمار و ارقامی از خسارات مادی و معنوی این جرم ثبت نشده است و در تحقیقات پیشین نیز بررسی نشده است، لیکن فقط در حوزه کلاهبرداری اینترنتی در کشور در سه سال گذشته بر اساس آمارهای موجود ۵۰۰ فقره کلاهبرداری رایانه‌ای با مبالغ بالای ۳۰ میلیون تومان علیه تجار ایرانی رخ داده است و مجموع مبلغ کلاهبرداری شده در سال ۱۳۹۵ بالغ بر ششصد میلیارد تومان بوده و باعث گردیده بسیاری از تجار به همین دلیل ورشکست گردند و آسیب زیادی به حوزه اقتصادی کشور وارد گردد (خمسه، ۱۳۹۷: ۷). لذا بر آن شدیم که با توجه به بخش «د» بند هشت ماده چهار قانون نیروی انتظامی که اذعان می‌دارد، پیشگیری از جرم بر عهده‌ی این نیرو قرار داده شده است. حمایت از شهروندان در برابر خطر وقوع جرم، افزایش آگاهی عمومی و ارائه خدمات مشاوره‌ای پیشگیرانه، نظارت و مراقبت بر اماکن عمومی و مناطق جرم‌زا، افزایش هزینه ارتکاب جرم از رهگذر افزایش حضور و تقویت احتمال دستگیری، از فعالیت‌های است که این نیرو می‌تواند در راستای پیشگیری از جرم انجام دهد (پور اسدی و صادقی، ۱۳۹۵: ۱۲۶) و با توجه به فراگیر شدن جرم کلاهبرداری در استان مازندران بر اساس شواهد و مدارک در سامانه رخدادهای انتظامی روند جرم کلاهبرداری از سال ۱۳۸۹ تا سال ۱۳۹۷ به شرح جدول زیر می‌باشد.

جدول ۱- روند وقوع و کشف جرم کلاهبرداری طی سال‌های ۱۳۸۹ الی ۱۳۹۷

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۸۹	
۱۶۳۶	۲۲۳۷	۱۹۶۴	۱۰۲۸	۱۴۰۵	۱۴۷۵	۱۱۰۰	۸۵۱	۹۵۹	وقوع جرم
۶۴۵	۱۳۱۶	۱۴۱۱	۱۸۵۳	۱۲۶۹	۱۲۴۵	۱۲۰۶	۷۴۸	۸۷۵	میزان کشف شده

(منبع: سامانه رخدادهای انتظامی استان مازندران، ۱۳۹۷)

بنابراین در این پژوهش به دنبال پاسخ شفاف به این سؤالات که شیوه‌های کلاهبرداری در حوزه کسب و کار در استان مازندران کدام‌اند؟ و نقش اقدامات پلیس در پیشگیری انتظامی از جرایم کلاهبرداری در حوزه کسب و کار کدامند؟ تا بر اساس یافته‌های تحقیق برای آن‌ها راهکارهای مناسب و قابل اجرا ارائه نمایم.

مبانی نظری

جرایم علیه تجارت از جمله جرایم امر علیه نظم عمومی است. جرایم علیه تجارب ممکن است از سوی خود جامعه‌ی تجاری ارتکاب یابد، مانند سرقت از سوی کارکنان اختلاس ۱، خشونت در محل کار ۲ و همچنین جرم ممکن است از بیرون جامعه‌ی تجاری ارتکاب یابد، مانند مکان‌های تجاری در مقایسه با مکان‌های مسکونی شاهد حجم بسیار بزرگ‌تری از جرایم هستند. علی‌رغم آن‌که شمار مکان‌های تجاری، بسیار کم‌تر از مکان‌های مسکونی است (سید زاده‌ی ثانی، ۱۳۹۳: ۷۳).

جرایم از نظر محتوا و موضوع

- جرایم اجتماعی: جرایمی که در آن‌ها هنجارهای عمومی و جامعه نقض می‌شود.
- جرایم سیاسی: جرایمی که در تضاد با نظام سیاسی کشور هستند.
- جرایم فرهنگی: آن‌هایی که ماهیت ضد ایدئولوژیکی و مخالف اعتقادات بیشتر جامعه هستند.

1. Embezzlement
2. work place violence

- جرایم اقتصادی: مواردی که بزه کاری که روی کرد در آمدزایی و کسب منافع پولی دارند (سلیمی، ۱۳۹۶: ۲۱-۲۲).

نیکلا کلو^۱، حقوق دان، جرم شناس سوئیسی، جرم اقتصادی را یک موضوع عمومی می داند که مجموعه ای از جرایم متضمن به نظام اقتصادی یا نظام روابط تجاری و کسب و کار در یک جامعه را شامل می شود و معمولاً در چارچوب فعالیت حرفه ای، شرکت یا مدیریت آن (جرایم شرکتی) ارتکاب می یابد بر اساس این تعریف، دودسته از جرایم را می توان برشمرد:

اول: جرایم اقتصادی علیه مقررات دولتی، یعنی فعالیت های مجرمانه علیه اقتصاد دولتی (بانک، بازار)، بودجه عمومی (مالیات، گمرک و غیره) حمایت از مصرف کننده و محیط زیست.

دوم: جرایم حوزه کسب و کار و تجارت؛ یعنی مجموعه جرایم ارتکابی دنیای کسب و کار و تجارت که معمولاً توسط صاحبان و حرفه های تخصصی و از طریق نقض قانون در روابط تجاری مانند رویه های؛ سوء استفاده از اعتماد، حسن نیت و... ارتکاب می یابد (ابراهیمی، ۱۳۹۲: ۱۵۲). در حال حاضر حدود دو هزار عنوان مجرمانه در مجموعه قوانین کیفری وجود دارد که بسیاری از آنها می توانند از مصادیق جرایم اقتصادی به شمار آیند (ولیدی، ۱۳۸۶: ۳۰). برابر بند (ب) از ماده ۱۰۹ این قانون، این دسته از جرایم را از مصادیق جرایم اقتصادی دانسته و آنها را از شمول مرور زمان خارج نموده است: کلاهبرداری و جرایم موضوع تبصره ماده ۳۶ این قانون که این موارد را شامل می شود:

- ۱- رشاء و ارتشاء، ۲- اختلاس، ۳- اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی در صورت تحصیل مال توسط مجرم یا دیگری، ۴- مداخله وزراء و نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی و کشوری، ۵- تبانی در معاملات دولتی، ۶- اخذ

1.Nikola Kello

پورسانت در معاملات خارجی، ۷- تعدیات مأموران دولتی نسبت به دولت، ۸- جرایم گمرکی، ۹- قاچاق کالا و ارز، ۱۰- جرایم مالیاتی، ۱۱- پول‌شویی، ۱۲- اخلال در نظام اقتصادی کشور، ۱۳- تصرف غیرقانونی در اموال عمومی یا دولتی.^۱

تعریف کسب و کار

در ادبیات غربی کلمات گوناگونی به معنای کسب و کار مورد استفاده قرار می‌گیرند که مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از 'business'، 'commerce'، 'trade' یکی از لغتنامه‌های موجود در حوزه کسب و کار، کلمه 'business' را این‌گونه تعریف کرده است. کسب و کار (که همچنین به‌عنوان موسسه اقتصادی یا بنگاه شناخته می‌شود) یک سازمان است که درگیر معامله کالا یا خدمت یا هر دوی آن با مصرف‌کنندگان است (حسینی مشهدی، ۱۳۹۵: ۲۳). انواع حوزه‌های کسب و کار به پنج دسته زیر تقسیم می‌شود:

۱- کسب و کار خانگی: مفهوم کسب و کارهای خانگی و کار در خانه امروزه در گستره وسیعی از کسب کارها با توسعه سریع فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی امکان‌پذیر شده است. کسب و کارهای خانگی به‌عنوان هر کسب و کاری درگیر فروش محصولات و خدمات به بازار است و توسط خود شخص اداره می‌شود و از وسایل و امکانات موجود در خانه برای اجرای عملیات کسب و کار خود استفاده می‌کند، تعریف می‌شود (کشمیری حق، ۱۳۹۵: ۹۴۸).

۲- کسب و کار خانوادگی: کسب و کار خانوادگی کسب و کاری است که توسط یک یا چند نفر از اعضای یک خانواده مدیریت می‌شود و آن‌ها مالک آن نیز هستند مالکیت و قدرت تصمیم‌گیری از مؤلفه‌های کلیدی این کسب و کار است (رضازاده، ۱۳۹۵: ۲۸۲).

۱. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۰

۳- کسب و کار اینترنتی: حوزه کسب و کار اینترنتی به مجموعه فعالیت‌های مربوط به کسب و کار از جمله مباحث بازاریابی، مالی، خرید و فروش، ارتباط با مشتری، خدمات پس از فروش، همکاری با سرمایه‌گذاران و ... که از طریق اینترنت انجام می‌گیرد اطلاق می‌شود.

۴- کسب و کار کوچک: حوزه کسب و کار کوچک به صورت مستقل است و هر شرکتی با کمتر از ۵۰۰ کارکنان در این حیطه قرار می‌گیرد.

۵- کسب و کار روستایی: حوزه کسب و کار روستایی این نوع کسب و کارها با توجه به اندازه‌ی کوچک روستاها، در مقیاسی کوچک هستند و اغلب بین ۲۰-۱۰ نفر بوده و با توجه به غالب بودن فعالیت‌های کشاورزی و کارگاهی از کارایی خاصی برخوردارند.

تعریف جرم کلاهبرداری

کلاهبرداری واژه‌ای فارسی از ترکیب در جزء «کلاه» و «برداری» تشکیل شده است و در زبان فارسی کلاه به چیزی اطلاق می‌شود که از پوست، پارچه، زربفت و امثال آن می‌دوزند و بر سر می‌گذارند و پسوند «برداری» مشتق از مصدر برداشتن به مفهوم ربودن عقل از شخص است و بدین اعتبار کلاه کسی را برداشتن به معنای فردی را فریب دادن و مال وی را تصرف کردن یا به قصد عدم پرداخت از او قرض گرفتن است. کلاه بر سر کسی گذاشتن نیز به مفهوم گول زدن، فریفتن، مغرور کردن و بدین طریق مال غیر را تصاحب نمودن است. این مفهوم از کلاهبرداری با مفهومی که اصطلاح حقوقی آن تداعی می‌کند مشابه و قابل انطباق است.

کلاهبرداری در فرهنگ دکتر معین فریب مال و پول دیگران را گرفتن، حقه‌بازی معنی شده است.

کلاهبردار در فرهنگ لغت نامه دهخدا آدم حقه‌باز و شیاد و مال مردم خور، کسی که به روش‌های مختلف مال مردم را از ایشان بگیرد تعریف شده است (گل محمدی خامنه، ۱۳۸۴: ۱۱۸).

بررسی فقهی کلاهبرداری در قانون مجازات اسلامی (تعزیرات)

گلدوزیان در کتاب حقوق جزای اختصاصی در مورد موقعیت کلاهبرداری در فقه جزائی می‌نویسد: در فقه موضوع تقلب تحت عناوین خدعه، حيله، در باب معامله، نکاح، جنایت‌ها و سرقت در موارد خاصی مورد توجه واقع شده است. به‌طور کلی تدلیس (مواد ۴۳۸ به بعد قانون مدنی) به موجب دلایل نهی غرر و نهی ضرر و اضرار امری غیرمجاز و مستلزم عقوبت اخروی و گاه مستوجب کیفر دنیوی مدلس به‌صورت تعزیر بوده است (گل محمدی خامنه، ۱۳۸۴: ۱۱۸-۱۱۹).

بررسی کلاهبرداری از نظر حقوقی

ماده یک قانون تشدید مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۵ آذرماه ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام اشعار می‌دارد: هر کس از راه حيله و تقلب مردم را به وجود شرکت‌ها یا تجارت‌خانه‌ها یا کارخانه‌ها یا مؤسسات موهوم یا به داشتن اموال و اختیارات واهی فریب دهد یا به امور غیرواقعی امیدوار نماید، یا از حوادث و پیشامدهای غیرواقعی بترساند و یا اسم و عنوان مجعول اختیار کند و ... از این طریق مال دیگری را ببرد، کلاهبردار محسوب و علاوه بر رد اصل مال به صاحبش، به حبس از یک تا ۷ سال و پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده محکوم می‌شود (گل محمدی خامنه، ۱۳۸۴، ۱۱۹).

کلاهبرداری از جرایم عمومی است و به منظور حفظ نظم و آسایش عمومی از طریق مراجع قضائی و شکایت شاکی تعقیب و گذشت شاکی موجب موقوفی تعقیب نمی‌شود. از نظر جرم‌شناسی کلاهبرداران جزو مجرمین به عادت دسته‌بندی می‌شوند (گل محمدی خامنه، ۱۳۸۴، ۱۲۱).

اقسام کلاهبرداری های رایج در کشور

کلاهبرداری ملکی (سنتی)

کلاهبرداری خودرویی

کلاهبرداری اخذ ویزا یا رواید کشورهای خارجی

کلاهبرداری از صنعت بیمه به شیوه فال گیری

کلاهبرداری کالا و قطعات از بازار

صور خاص کلاهبرداری

جرایم مشابه به لحاظ موضوع و رفتار مجرمانه

منظور از جرایم مشابه کلاهبرداری، جرایمی است که به دلیل وجود نوعی تشابه با کلاهبرداری از نظر موضوع و یا رفتار مجرمانه یا مجازات، با این جرم در ارتباط است. به طور کلی جرایم علی اموال به لحاظ موضوع و رفتار مجرمانه باهم مشابه‌اند. در بین این جرایم، سرقت و خیانت در امانت و کلاهبرداری باهم تشابه بیشتری دارند و به لحاظ کثرت وقوع آن‌ها تبیین فصول اشتراک و افتراق آن‌ها مهم به نظر می‌رسد (حبیب زاده، ۱۳۸۹: ۳۹۷-۳۹۶)؛ زیرا این جرایم از نظر رکن‌های مادی، روانی و قانونی تفاوت‌های زیادی دارند.

جدول ۲- ارکان جرایم کلاهبرداری، خیانت در امانت و سرقت

رکن / نوع جرم	سرقت	خیانت در امانت	کلاهبرداری
قانونی	سرقت حدی سرقت تعزیری	شش ماه تا سه سال	یک سال تا هفت سال و پرداخت جزای نقدی معادل وجه یا مال یا قیمت منفعت یا خدمات مالی یا امتیازات مالی
مادی	ساده	مقید	مرکب
روانی	نقشی ندارد	رضا و رغبت واقعی	مقلبانه

شناسایی و بررسی عوامل مؤثر در کاهش یا افزایش جرم کلاهبرداری:

(الف) نقش رسانه‌ها در افزایش یا کاهش جرم کلاهبرداری

(ب) نحوه رسیدگی قضایی به جرم کلاهبرداری

(ج) نقش بزه دیدگان در وقوع کلاهبرداری

(د) پلیس آگاهی و آسیب کلاهبرداری (محبی، ۱۳۸۸: ۱۴۰-۱۳۱).

برنامه‌ها و اقدامات پیشگیرانه را (از منظر پیشگیری به معنای خاص) به‌طور کلی می‌توان به سه بخش تقسیم کرد: **پیشگیری وضعی، اجتماعی و کیفری**. هر سه حوزه پیشگیری می‌توانند در هر سه سطح پیش گفته شود (نخستین، دومین و سومین) استقرار یابد.

پیشگیری وضعی: کلارک^۱ شیوه‌های پیشگیری از جرم را به چهار دسته اصلی و هر دسته را به چهار گروه تقسیم کرده است و از هر کدام مثال‌هایی را ذکر نموده است. این چهار دسته و گروه‌های مربوطه از این قرارند:

دسته اول: افزایش تلاش (زحمت) موردنظر که برای دستیابی به هدف لازم است، شامل:

۱- سخت کردن آماج جرم: مثل نصب قفل ایمنی روی فرمان خودرو و استفاده از شیشه سخت و نشکن روی اتاقک‌های تلفن‌های عمومی به‌منظور پیشگیری از تخریب سریع آن‌ها.

۲- کنترل ورودی‌ها به اماکن مختلف یا دسترسی به اهداف مربوطه: مثل نرده کشیدن اطراف حیاط یا باغ و نصب کارت شناسایی روی سینه افراد مجاز و استفاده از شماره رمز.

1. Clark

۳- تغییر جهت اعمال مجرمانه مرتکبین: مثل بستن برخی خیابان‌ها و نصب تابلوهای مخصوص شعارنویسی در جاهایی که افراد از طریق نوشتن مرتکب برخی بی‌نزاکتی‌ها می‌شوند یا نصب سطل زباله در محل‌های مختلف برای جلوگیری از کثیف شدن خیابان‌ها و محله‌ای خاص.

۴- کنترل کردن و ایجاد محدودیت برای استفاده از ابزارهای تسهیل کننده ارتکاب جرم: مثل منع حمل اسلحه یا نصب عکس روی کارت‌های اعتباری بانکی (به‌منظور جلوگیری از سوءاستفاده افراد غیرمجاز) و نصب فن آوری لازم روی تلفن‌ها برای شناسایی تلفن کننده به‌منظور پیشگیری از مزاحمت‌های تلفنی.
دسته دوم: افزایش خطرات موردنظر برای ارتکاب جرم، مانند دستگیری یا شناخته شدن مرتکب، شامل:

۱- تحت نظر قراردادن ورودی - خروجی در اماکن عمومی: مثل (گشت مرزی، کنترل چمدان‌ها در فرودگاه‌ها و پایانه‌های مسافری با وسایل الکترونیکی)، نصب برچسب کتابخانه روی کتاب‌ها به‌منظور شناسایی آن‌ها هنگام خروج از طریق دستگاه‌های الکترونیکی.

۲- نظارت رسمی: مثل گشت پلیس، استفاده از نیروهای امنیتی محافظ، زنگ دزدگیر و دوربین‌های مادون قرمز.

۳- نظارت به‌وسیله کارمندان: مانند استفاده از دستیار راننده اتوبوس (برای جلوگیری از ندادن بلیط)، ناظرین پارک‌ها و پارکینگ‌ها، نصب تلفن‌های عمومی سکه‌ای در محل‌های تحت نظارت مثل مغازه‌ها.

۴- نظارت طبیعی: مثل چراغانی کردن خیابان‌ها، داخل بانک‌ها و مغازه‌ها و ایجاد فضای قابل دفاع.

دسته سوم: کاهش دستاوردهای مورد انتظار از جرم یا همان سود حاصله، شامل:

۱- جابجایی و برداشتن آماج جرم: مثل برداشتن ضبط خودرو، حذف کنتورهای سکه‌ای گاز و امثال آن از خانه‌ها، استفاده از کارت تلفن به جای سکه (برای جلوگیری از سرقت سکه‌ها از قلک کنتور ها و از باجه تلفن).

۲- شناساندن یا نشانه گذاری اموال: مثل نشانه گذاری وداع نهادن بر روی حیوانات (برای جلوگیری از سرقت و گمشدن و شناسایی سریع آن‌ها)، نشانه گذاری اموال و اثاثیه ذی قیمت، استفاده از شماره رمز برای ورود به کامپیوتر یا استفاده از تلفن یا ضبط خودرو (که عملاً باعث بدون استفاده ماندن آن وسایل برای سارق می شود).

۳- حذف یا کاهش جذابیت وسایل تحریک آمیز: مثل کاهش آثار مخرب سلاح‌ها، تمیز کردن بی نزاکتی‌ها از روی دیوارها، تعمیر سریع (تلفن‌های شکسته یا صندلی‌های اتوبوس) و ارائه فهرست اسامی و شماره تلفن بدون ذکر نام خانم و آقا. (به منظور جلوگیری از شناسایی شماره تلفن‌هایی که متعلق به خانم‌ها است).

۴- تضييع یا جلوگیری از منافع: مثل حک کردن جوهری برچسب‌های تجارتي روی کالا، استفاده از رمز روی رادیوپخش خودرو (که بدون آن بلااستفاده خواهد ماند) و تمیز کردن فوری بی نزاکتی‌های روی دیوار (تا مرتکبین نتیجه موردنظر را به دست نیاورند).

دسته چهارم: حذف معاذیر و توجیه‌ها یا از بین بردن عواملی که باعث تحریک یا تشویق فرد به ارتکاب جرم می شود و در برخی موارد می تواند به عنوان عذری مطرح گردد، شامل:

۱- برقراری مقررات: مانند مقررات گمرکی برای اعلام کالای همراه مسافر به مأمورین، ثبت نام هنگام ورود به هتل.

۲- تحریک وجدان و آگاهی: مانند نصب تابلوی گویای اینک: برداشتن چیزی (کش رفتن و سرقت‌های کوچک از مغازه هنگام خرید) سرقت محسوب می‌شود و احمق‌ها مشروب می‌نوشند و رانندگی می‌کنند.

۳- کنترل (پایش) رها کننده‌ها یا رها کننده‌های کنترل‌شده: مانند قوانین مربوط به حداقل سن مجاز برای مشروب‌خواری یا نصب تراشه‌های مخصوص روی تلویزیون و کامپیوتر به منظور استفاده کنترل‌شده از آن‌ها یا جلوگیری از دسترسی به برخی برنامه‌ها و نصب قفل استارت در خودرو برای جلوگیری از استفاده غیرمجاز.

۴- تسهیل رعایت قوانین: مانند نصب وسایل خودکار در خروجی کتابخانه‌ها (به‌منظور جلوگیری از اتلاف وقت افراد به‌منظور بازرسی آن‌ها)، سرویس‌های بهداشتی عمومی و نصب سطل زباله (سلیمی، ۱۳۹۶: ۱۸).

پیشگیری اجتماعی: پیشگیری اجتماعی برخلاف پیشگیری وضعی که بر موقعیت جرم زا تمرکز دارد، به مجرم احتمالی و محیط پیرامون او می‌پردازد. پیشگیری اجتماعی خود به دو بخش رشد مدار و جمعی تقسیم می‌شود. در پیشگیری اجتماعی، تقویت سازوکارهای خودکنترلی (مدافع اخلاقی) از یکسو و آموختن مهارت‌های اجتماعی برای تعامل با دیگران از سوی دیگر، به عنوان نوجوان آموزش داده می‌شود. (نوروزی، بارانی و سرکشکیان، ۱۳۹۰: ۳۳).

پیشگیری کیفری: پیشگیری کیفری که از نظر ماهوی اقدامی پسینی است، پس از ارتکاب رفتار مجرمانه با استفاده از ابزارهای کیفری از رهگذر نظام عدالت کیفری اعمال می‌شود. این پیشگیری بر اساس اثری که بر جامعه و یا فرد بزه‌کار می‌گذارد، به دو گونه «پیشگیری واکنشی عام» و «پیشگیری واکنشی خاص» تقسیم می‌شود. پیشگیری کیفری عام یک پیشگیری واکنشی جمع‌مدار یا گروه‌مدار است که با مخاطب قرار دادن شهروندان از طریق رعب‌انگیزی و عبرت‌آموزی جمعی، به دنبال

پیشگیری از بزهکاری نخستین افراد است. پیشگیری واکنشی خاص یک پیشگیری واکنشی مجرم‌مدار است که با اعمال کیفر بر فرد بزهکار و با رعبانگیزی و عبرت-آموزی فردی، درصدد پیشگیری از بزهکاری دوباره افراد است (نیاز پور، ۱۳۸۳: ۱۷۲). اگر پیشگیری انتظامی را زمینه‌ساز تحقق پیشگیری کیفری پلیس برای تحقق فوریت و دقت شناسایی، نیازمند بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های خود در انجام اقدامات واکنشی و عکس‌العمل سریع در قبال جرم بدانیم، این امر نقش پیشگیری انتظامی در مؤثر واقع شدن رویکرد پیشگیری کیفری را نمایان خواهد ساخت. بدیهی عدم اقدام به‌موقع از سوی پلیس در انجام اقدامات ارعایی، بازدارندگی و ... میزان تأثیر اقدامات کیفری را با چالش و تأخیر مواجه خواهد کرد (داودی، ۱۳۹۷: ۱۲۰).

یکی از اهداف مجازات جلوگیری از ارتکاب جرم از طریق ارعاب می‌باشد، همان‌گونه که بنتام^۱ استدلال می‌کرد، چنانچه رنج تحمل مجازات از لذت تحصیل احتمالی منافع جرم بیشتر باشد مجرمین بالقوه از ارتکاب جرم خودداری خواهند کرد. به همین خاطر نظام مجازات ثابت در قوانین وجود دارد. جنبه‌ی ارعایی مجازات از دو طریق باعث جلوگیری از جرم می‌شود.

ارعاب و جلوگیری عمومی جرم: مجازات با ایجاد ترس در توده‌ی مردم مانع می‌شوند تا دیگران همان جرم را در آینده مرتکب شوند. البته تأثیر مجازات از نظر جلوگیری جرم بیش از آنکه مربوط به ترس از صدمه‌ی احتمالی ناشی از مجازات (مثل چند سال زندان) باشد، به واکنش اعضای جامعه نسبت به مشروعیت مجازات و وضع اجتماعی مجرم بستگی دارد.

۲- ارعاب و جلوگیری خصوصی از جرم: مجازات‌ها باعث می‌شوند مرتکب جرم به علت تحمل سختی و مشقت مجازات در آینده از ارتکاب جرم خودداری کند. البته در

برخی موارد مجازات به جای آنکه تأثیر بازدارنده داشته باشد، خود عامل بزهکاری می‌شود؛ مثل سارق ناشی که با افتادن به زندان به سارق حرفه‌ای تبدیل می‌شود (میرزا خانی، ۱۳۹۶: ۵۶).

با مطالعه سامانه رخدادهای انتظامی متفاوت از این عمل شده است و تقسیم‌بندی آن بر اساس موضوع که در این خصوص جرایم مالی و اقتصادی به‌عنوان موضوع اصلی و کلاهبرداری زیرمجموعه آن (عنوان) و مصادیقی که برای آن ذکر شده است شامل کلاهبرداری، اعتبار اسنادی، ضمانت‌نامه‌های بانکی و سایر برنامه‌ریزی شده است، از طرفی با مشورتی که از روسای آگاهی استان مازندران به عمل آمد مصادیقی که به صورت واقعی و پرونده فیزیکی انجام می‌شود. متفاوت با دو روش مذکور بود لذا تصمیم بر آن شد تا با طراحی پرسشنامه‌ای که روایی آن به صورت صوری و پایایی آن با آلفای کرونباخ ۰.۸۸٪ تأیید گردید از کلیه روسای آگاهی استان نظرات دریافت گردد که پس از تکمیل و تجزیه تحلیل آن بر اساس نتایج و آزمون فریدمن برای ۳۰ نمونه ($\chi^2 = 135/82$ و سطح معناداری کمتر از ۰.۰۵٪) معنادار در نتیجه خبرگان بین انواع شیوه‌های کلاهبرداری تمایز به شرح جدول ۳ قائل و ۵ نمونه را به‌عنوان پرتکرارترین شیوه کلاهبرداری انتخاب نمودند و شیوه‌های قرعه‌کشی و بخت‌آزمایی، کمک به افراد مسن و بی‌سواد مبنی بر انجام امور بانکی پیش‌فروش واحد مسکونی اری، اداری و خرید و فروش کالا از طریق سایت‌های شیپور و دیوار به‌عنوان انواع شیوه‌های کلاهبرداری انتخاب گردید.

جدول ۳- روش‌های کلاهبرداری

ردیف	روش‌های کلاهبرداری	تعداد نمونه	معتبر	میانگین نمونه معتبر	میانگین (بنیاد)	انحراف معیار	کمیته	پیشینه	چارک اول	میانگین	چارک سوم
۱	قرعه کشی و بخت آزمایی	۳۰	۴/۴۳	۷/۷	۰/۷۷۴	۳	۶	۴	۴	۴	۵
۲	کمک به افراد مسن و بی سواد مینی بر انجام امور بانکی	۳۰	۴/۳	۷/۵۲	۰/۸۳۷	۲	۶	۴	۴	۴	۵
۳	پیش فروش واحد مسکونی، تجاری و اداری	۳۰	۴/۱۳	۷/۰۲	۱/۳۵۸	۰	۶	۴	۴	۴/۵	۵
۴	خرید و فروش کالا از طریق سایت‌های شیپور و دیوار	۳۰	۴/۰۷	۶/۸۸	۱/۳۶۳	۰	۶	۳/۷۵	۴/۵	۵	۵
۵	خودرویی	۳۰	۳/۶	۵/۹۸	۱/۲۴۸	۰	۵	۳	۴	۴/۲۵	۴
۶	کالا و قطعات از بازار	۳۰	۳/۶۳	۵/۸۷	۱/۰۹۸	۱	۶	۳	۳/۵	۴/۲۵	۴
۷	ملکی (سنتی)	۳۰	۳/۵	۵/۲	۱/۱۹۶	۱	۵	۳	۴	۴/۲۵	۴
۸	سایر	۳۰	۳/۱۷	۴/۳۷	۰/۹۱۳	۱	۵	۳	۳	۴	۴
۹	صنعت بیمه به شیوه فالگیری	۳۰	۲/۳۷	۲/۶۵	۱/۲۳۶	۰	۵	۱	۲	۳	۳
۱۰	اخذ ویزا یا رواید کشورهای خارجی	۳۰	۱/۸۳	۱/۸۲	۱/۰۲	۰	۴	۱	۲	۲/۲۵	۲

پیشینه تحقیق

در ناجا و استان مازندران نیز تحقیقات زیادی در زمینه پیشگیری از جرایم به انجام رسیده، اما در خصوص نقش و میزان تأثیر عوامل پیشگیری از جرم در فضای کسب و کار به خصوص جرم کلاهبرداری تحقیقات گسترده‌ای صورت نگرفته است. با توجه به اهمیت موضوع و گستردگی مبحث امنیت و پیچیدگی این قلمرو به چند مورد از این تحقیقات صورت گرفت در راستای شناخت مؤلفه‌های تأثیرگذار بر پیشگیری از جرم کلاهبرداری در فضای کسب و کار خواهیم پرداخت:

وروایی و بنی نعمه (۱۳۹۷) راهبردهای کنترل کیفی جرایم در حوزه کسب و کار را بررسی و توجه مبنایی و راهبردی کنترل کیفی با دو دلیل اهمیت اعتماد عمومی در

فضای اقتصادی و بیگانگی حقوق کسب و کار با حداکثرگرایی ابزار کنترل کیفری را مؤثر دانستند. با بررسی پاسخ‌های مدنی خسارت مدار و جرم انگاری حداقلی و ارفاق‌گرایی و عدم تأکید بر امنیتی کردن مسائل اقتصادی به عقلانی شدن راهبرد کنترل کیفری منتهی و از آن طریق می‌توان با اعاده اصل اعتماد و شفافیت قانون‌گذاری ناظر به جرایم انتظار کاهش جرم و تکرار آن را معقول یافته و نهایتاً دو راهکار ارائه نمودند: الف) تهیه لیست مصادیق مجرمانه مرتبط با حوزه کسب و کار و تفکیک آن‌ها از جرایم مشابه ب) راهبرد کنترل شکلی کیفری در خصوص این جرایم از مراجع تعقیب، نحوه تعیین پاسخ‌ها و پذیرش اقامه دعوی گروهی جنبه تقنینی در کنار مصادیق مجرمانه پیدا کند.

- مصطفی پور (۱۳۹۵) به بررسی جرایم اقتصادی در ایران و راهکارهای پیشگیری از آن پرداخته است. وی جرایم اقتصادی در ایران را یکی از معضلات بسیار بزرگ معرفی و نامناسب بودن قوانین و ارتباط ضعیف بین نهادهای مسئول پیشگیری از جرم اقتصادی و ضعف اطلاعات و آمار را عامل چالشی وقوع آن دانست. به رابطه بین برخی شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی با جرایمی همچون اختلاس، ارتشاء و جعل، سرقت، تصرف عدوانی و صدور چک بلامحل و مزاحمت را مورد بررسی قرارداد که به ارتباط معکوس بین حداقل دستمزد به قیمت ثابت (۱۳۹۰) با همه جرایم اشاره شده و ارتباط مثبت بین نرخ بیکاری با این جرایم رسید. راهکارهایی از قبیل ارائه تعریف قانونی جرم اقتصادی، تجمع و پالایش قوانین مرتبط با جرایم اقتصادی، توجه جدی به مقوله بیکاری و تعیین حداقل دستمزد مناسب و کاهش نابرابری درآمدی و اصلاح الگوی توزیع درآمد در کشور و شفاف‌سازی فعالیت‌های مالی و پیاده‌سازی سیستم اطلاعات یکپارچه مالی را ارائه نمود.

ابراهیمی و صادق نژاد (۱۳۹۲) تحلیل جرم شناختی جرایم اقتصادی را انجام که در آن تأثیرات جرم اقتصادی را علاوه بر داخل کشور بلکه متأثر از شرایط نظام اقتصادی بین الملل و تصمیمات خارجی سیاسی و سخت گیرانه دانسته و نقش سازمان ملل و اتحادیه اروپا را در اتخاذ سیاست جنایی افتراقی از جمله مبارزه با پول شویی و جرایم زیست محیطی مؤثر دیدند. نظام حقوقی در پرتو معاهدات بین المللی از جمله کنوانسیون مریدا به سمت همگرایی در پیشگیری و مبارزه با این جرایم حرکت کرده اند؛ و در نهایت پیشگیری را به یک ساختمان و تدابیر پیشگیرانه را به مصالح تشبیه و هر دو را با کمک همدیگر کارآمد و مؤثر دانست. راهکارهایی از جمله تدابیر قابل اعمال درون سازمان و شرکت از جمله استخدام نیروی انسانی کارآمد، تغییر دوره‌ای مدیریت، حفظ اسرار، نظام مند کردن مدیریت و نظارت بر آن، نظارت بیرونی بر طرف‌های معاملات، رعایت قوانین ارائه نمود.

خمسه (۱۳۹۷) به دنبال بررسی نقش تعامل برون سازمانی پلیس در مدیریت پیشگیری از کلاهبرداری در فضای مجازی (مورد مطالعه فرماندهی انتظامی استان قزوین سال ۱۳۹۵) در زمینه‌های دو مؤلفه نظارت و آموزش بحث اصلی مربوط به احراز هویت می‌باشد که می‌تواند گام مهمی در پیشگیری در این حوزه محسوب شود. در قسمت آموزش مباحثی چون آگاه‌سازی و آموزش‌های همگانی می‌تواند بسیار تأثیرگذار باشد. تعامل برون سازمانی غیررسمی نیز سبب پیشگیری مطلوب‌تر از کلاهبرداری رایانه‌ای خواهد شود و از طرفی نتیجه‌گیری نموده که بین اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و پیشگیری انتظامی از وقوع جرایم فضای مجازی رابطه معناداری وجود دارد.

هدف‌ها

هدف کلی:

- شناسایی پرتکرارترین شیوه‌های کلاهبرداری در حوزه کسب و کار
- تبیین اقدامات پلیس در پیشگیری از جرایم کلاهبرداری در حوزه کسب و کار

اهداف جزئی:

- بررسی تأثیر اقدامات پیشگیری وضعی در کاهش کلاهبرداری در حوزه کسب و کار
- بررسی تأثیر اقدامات پیشگیری اجتماعی در کاهش کلاهبرداری در حوزه کسب و کار

- بررسی تأثیر اقدامات پیشگیری کیفری در کاهش کلاهبرداری در حوزه کسب و کار

روش پژوهش

با بررسی روند چند ساله از جرم کلاهبرداری (ر.ک.ج.۱)، برای پیشگیری از آن این تحقیق علمی در دستور کار قرار گرفت و در گام نخست چون انواع شیوه‌های کلاهبرداری در سه حوزه سامانه رخدادهای انتظامی، مبانی نظری و نظرات خبرگان استان اجماع وجود نداشت، لذا اقدام به تهیه و تنظیم پرسشنامه‌ای محقق ساخته نمودیم و پس از تأیید روایی و پایایی (آلفای کرونباخ ۰/۸۸) آن به طریق روش تمام شمار (۳۰ نفر روسای پلیس آگاهی شهرستان‌های استان) شایع‌ترین شگردهای کلاهبرداری شناسایی و این شگردها را با آزمون فریدمن رتبه‌بندی که در نهایت ۵ مورد از پرکاربردترین انتخاب شد. در گام بعدی مبتنی بر مبانی نظری تحقیق و با توجه به یافته‌های پرسشنامه اول برای شناسایی عوامل مؤثر در پیشگیری انتظامی (اجتماعی، وضعی و کیفری) پرسشنامه محقق ساخته‌ای مشتمل بر ۵۵ سؤال با توجه به شاخص‌های احصا شده در حوزه پیشگیری تدوین که بر اساس جدول شماره ۴ با آلفای کرونباخ ۰/۹۶ پایایی آن و برابر روش صوری از طریق کارشناسان استان روایی آن تأیید و پس از آن در کلیه شهرستان‌های استان مازندران به روش تمام شمار تعداد ۸۰ نفر که شامل روسای پلیس آگاهی و پیشگیری، کارشناسان سازمان تعزیرات و قضاتی که در حوزه کلاهبرداری تجربه این گونه پرونده‌ها را داشتند پرسشنامه تکمیل گردید. ضمناً با توجه به سؤال تحقیق برای اولویت‌بندی این شیوه‌های کلاهبرداری در حوزه‌ای مختلف

کسب و کار سؤالات ۵۶ تا ۸۰ نیز در ادامه پرسشنامه طراحی و توسط گروه‌های هدف تکمیل گردید که نتایج آن در ادامه و برابر جداول تبیین می‌گردد.

جدول ۴- آلفای کرونباخ

ردیف	عنوان	تعداد نمونه معتبر	آلفای کرونباخ
۱	تأثیر شاخص‌های پیشگیری بر کاهش جرم کلاهبرداری به شیوه قرعه‌کشی و بخت‌آزمایی	۷۳	۰/۷۸
۲	تأثیر شاخص‌های پیشگیری بر کاهش جرم کلاهبرداری به شیوه خرید و فروش کالا از طریق سایت‌های دیوار و شیپور	۶۸	۰/۸۵
۳	تأثیر شاخص‌های پیشگیری بر کاهش جرم کلاهبرداری به شیوه پیش‌فروش واحدهای مسکونی، تجاری و اداری	۷۰	۰/۸۴
۴	تأثیر شاخص‌های پیشگیری بر کاهش جرم کلاهبرداری به شیوه کمک به افراد مسن و بی‌سواد مبنی بر انجام امور بانکی	۷۲	۰/۸۳
۵	تأثیر شاخص‌های پیشگیری بر کاهش جرم کلاهبرداری به شیوه خودرویی	۷۲	۰/۸۴
	مجموع	۵۵	۰/۹۶

یافته‌ها

میانگین ۳/۷۲ کمترین درجه اهمیت را داشته است. در شیوه کلاهبرداری به روش کمک به افراد مسن و بی‌سواد مبنی بر انجام امور بانکی روش پیشگیری وضعی با میانگین ۳/۹۲ بااهمیت‌ترین و پیشگیری اجتماعی با میانگین ۳/۷۲ کمترین درجه اهمیت را داشته است. در شیوه کلاهبرداری به خودرویی روش پیشگیری وضعی با میانگین ۴/۰۵ بااهمیت‌ترین و پیشگیری اجتماعی با میانگین ۳/۷۳ کمترین درجه اهمیت را داشته است. در ادامه با استفاده از آزمون شاپیرو-ویلکس نرمال بودن توزیع مؤلفه‌های پیشگیری موردبررسی قرار گرفت که با توجه به معنی‌داری این آزمون، نرمال بودن همه مؤلفه‌ها رد شد (سطح معنی‌داری $> 0/05$).

جدول ۵- شیوه‌های کلاهبرداری و رابطه آن با انواع پیشگیری

بیشینه	کمینه	کشیدگی	چولگی	انحراف معیار	مد	میانه	میانگین	تعداد نمونه		مؤلفه‌ها	شیوه‌های کلاهبرداری
								تکرار	پیشگیری		
۵	۲/۵	۰/۲۷-	۰/۳۹-	۰/۵۳	۴	۴	۳/۹۶	۰	۷۵	پیشگیری وضعی	قرعه کشی و بخت آزمایی
۴/۸	۲/۴	۰/۱۶-	۰/۴۹-	۰/۵۳	۴/۴	۳/۸	۳/۸۳	۰	۷۵	پیشگیری اجتماعی	
۵	۲	۰/۳۷-	۰/۳۴-	۰/۸۲	۴	۴	۳/۸۲	۰	۷۵	پیشگیری کیفی	
۵	۲/۵	۰/۰۹-	۰/۳۰-	۰/۵۹	۴	۴	۳/۹۴	۱	۷۴	پیشگیری وضعی	خرید و فروش کالا از طریق سایت‌های دیوار و شیپور
۵	۲/۴	۰/۳۴-	۰/۳۹-	۰/۶۱	۴	۳/۸	۳/۷۹	۱	۷۴	پیشگیری اجتماعی	
۵	۱/۵	۰/۲۵	۰/۷۹-	۰/۸۷	۴	۴	۳/۹۲	۶	۶۹	پیشگیری کیفی	
۵	۲/۵	۰/۶۵-	۰/۲۱-	۰/۶۲	۳/۵	۴	۳/۹۸	۲	۷۳	پیشگیری وضعی	پیش فروش واحدهای مسکونی، تجاری و اداری
۴/۸	۲/۴	۰/۴۰-	۰/۲۹-	۰/۵۹	۳/۶	۳/۶	۳/۷۲	۲	۷۳	پیشگیری اجتماعی	
۵	۲	۰/۴۶-	۰/۵۵-	۰/۸۹	۴	۴	۳/۸۷	۲	۷۳	پیشگیری کیفی	
۵	۲/۵	۰/۴۳-	۰/۴۲-	۰/۶۵	۴	۴	۳/۹۲	۱	۷۴	پیشگیری وضعی	کمک به افراد مسن و بی سواد مبنی بر انجام امور بانکی
۵	۲/۴	۰/۴۰-	۰/۲۴-	۰/۶۱	۳/۶	۳/۶	۳/۷۳	۱	۷۴	پیشگیری اجتماعی	
۵	۲	۰/۵۳-	۰/۵۲-	۰/۹۳	۴	۴	۳/۷۸	۱	۷۴	پیشگیری کیفی	

										کیفری	
۵	۲/۲۵	۰/۵۴	۰/۵۳-	۰/۵۳	۴/۳	۴	۴/۰۵	۱	۷۴	پیشگیری وضعی	خودرویی
۵	۲/۴	۰/۸۰-	۰/۱۳-	۰/۶۴	۴/۴	۳/۸	۳/۷۳	۱	۷۴	پیشگیری اجتماعی	
۵	۱	۰/۳۳-	۰/۵۹-	۰/۹۹	۴	۴	۳/۷۷	۱	۷۴	پیشگیری کیفری	

برابر جدول شماره ۵ در شیوه کلاهبرداری به روش قرعه کشی و بخت آزمایی پیشگیری وضعی با میانگین ۳/۹۶ با اهمیت ترین و پیشگیری کیفری با میانگین ۳/۸۲ کمترین درجه اهمیت را داشته است. در شیوه خرید و فروش کالا از طریق سایت های دیوار و شیپور نیز بر اساس نظر خبرگان روش پیشگیری وضعی با میانگین ۳/۹۳ با اهمیت ترین و پیشگیری اجتماعی با میانگین ۳/۸۷ کمترین درجه اهمیت را داشته است. در شیوه کلاهبرداری به روش پیش فروش واحدهای مسکونی، ترافیکی و اداری روش پیشگیری وضعی با میانگین ۳/۹۷ با اهمیت ترین و پیشگیری اجتماعی با لذا به منظور بررسی اثرگذاری مؤلفه های پیشگیری بر کاهش جرم کلاهبرداری به شیوه های ۵ گانه از آزمون دوجمله ای استفاده شد که خلاصه نتایج آن در جدول ذیل ذکر شده اند

جدول ۶- جدول نتایج آزمون دوجمله‌ای به تفکیک شیوه‌های کلاهداری

sig.	احتمال آزمون	احتمال مشاهده شده	تعداد	دسته بندی		مؤلفه‌ها	شیوه کلاهداری
				≤ 3	> 3		
۰.۰۰	۰/۵	۰/۰۵	۴	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری وضعی	قرعه کشی و بخت آزمایی
		۰/۹۵	۷۱	> 3	گروه ۲		
۰.۰۰	۰/۵	۰/۱۱	۸	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری اجتماعی	قرعه کشی و بخت آزمایی
		۰/۸۹	۶۷	> 3	گروه ۲		
۰.۰۰	۰/۵	۰/۲۱	۱۶	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری کیفی	قرعه کشی و بخت آزمایی
		۰/۷۹	۵۹	> 3	گروه ۲		
۰.۰۰	۰/۵	۰/۰۸	۶	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری وضعی	خرید و فروش کالا از طریق سایت‌های دیوار و شیپور
		۰/۹۲	۶۸	> 3	گروه ۲		
۰.۰۰	۰/۵	۰/۱۵	۱۱	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری اجتماعی	خرید و فروش کالا از طریق سایت‌های دیوار و شیپور
		۰/۸۵	۶۳	> 3	گروه ۲		
۰.۰۰	۰/۵	۰/۲۰	۱۴	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری کیفی	خرید و فروش کالا از طریق سایت‌های دیوار و شیپور
		۰/۸	۵۵	> 3	گروه ۲		
۰.۰۰	۰/۵	۰/۰۸	۶	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری وضعی	پیش فروش واحدهای مسکونی، ترافیکی و اداری
		۰/۹۲	۶۷	> 3	گروه ۲		
۰.۰۰	۰/۵	۰/۱۸	۱۳	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری اجتماعی	پیش فروش واحدهای مسکونی، ترافیکی و اداری
		۰/۸۲	۶۰	> 3	گروه ۲		
۰.۰۰	۰/۵	۰/۲۳	۱۷	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری کیفی	پیش فروش واحدهای مسکونی، ترافیکی و اداری
		۰/۷۷	۵۶	> 3	گروه ۲		
۰.۰۰	۰/۵	۰/۱۴	۱۰	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری وضعی	کمک به افراد مسن و بی سواد مبنی بر انجام امور بانکی
		۰/۸۶	۶۴	> 3	گروه ۲		
۰.۰۰	۰/۵	۰/۱۶	۱۲	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری اجتماعی	کمک به افراد مسن و بی سواد مبنی بر انجام امور بانکی
		۰/۸۴	۶۲	> 3	گروه ۲		
۰.۰۰	۰/۵	۰/۲۴	۱۸	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری کیفی	کمک به افراد مسن و بی سواد مبنی بر انجام امور بانکی
		۰/۷۶	۵۶	> 3	گروه ۲		
۰.۰۰	۰/۵	۰/۰۴	۳	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری وضعی	خودرویی
		۰/۹۶	۷۱	> 3	گروه ۲		

۰/۰۰	۰/۵	۰/۱۹	14	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری اجتماعی
		۰/۸۱	60	> 3	گروه ۲	
۰/۰۰	۰/۵	۰/۲۸	21	≤ 3	گروه ۱	پیشگیری کیفی
		۰/۷۲	53	> 3	گروه ۲	

بر اساس جدول ۶ نتیجه حاکی از تأیید اثرگذاری هر یک از مؤلفه‌های مربوطه در پیشگیری از وقوع جرم به شیوه‌های ۵ گانه کلاهبرداری می‌باشد (سطح معنی‌داری $> 0/05$).

به منظور شناسایی پرتکرارترین شیوه‌های کلاهبرداری در حوزه‌های کسب و کار از آزمون فریدمن استفاده شد که نتایج آن در جدول ۷ ارائه شده است.

جدول ۷- جدول کلی آزمون فریدمن برای شیوه‌های کلاهبرداری

ردیف	شیوه کلاهبرداری	آماره خی دو	سطح معنی‌داری
۱	قرعه کشی و بخت‌آزمایی	۱۶/۸۷	۰/۰۰۲
۲	خرید و فروش کالا از طریق سایت‌های دیوار و شیپور	۴۵/۳۲	۰/۰۰۰
۳	پیش‌فروش واحدهای مسکونی، تجاری و اداری	۲۱/۳۱	۰/۰۰۰
۴	کمک به افراد مسن و بی‌سواد مبنی بر انجام امور بانکی	۳/۹۹	۰/۴۰۷
۵	خودرویی	۳۰/۰۱	۰/۰۰۰

نتایج حاکی از آن است که به جز بند ۴ آزمون فریدمن معنی‌دار بوده که این موضوع به معنی آن است که ارتکاب شیوه «کمک به افراد مسن و بی‌سواد مبنی بر انجام امور بانکی» در حوزه‌های مختلف کسب و کار یکسان است. در مقابل برای ۴ شیوه دیگر متفاوت بوده (سطح معنی‌داری $< 0/05$)، لذا حوزه‌های کسب و کار برای هر کدام از بندها به صورت ذیل رتبه‌بندی می‌شوند:

جدول ۸- رتبه‌بندی حوزه‌های کسب و کار به تفکیک شیوه‌های کلاهبرداری

رتبه	شیوه‌های کلاهبرداری	حوزه کسب و کار	میانگین رتبه‌ای	میانگین
۱	قرعه کشی و بخت آزمایی	اینترنتی	۳/۴۹	۳/۶۶
۲		خانوادگی	۳/۲۸	۳/۳۴
۳		خانگی	۲/۹۲	۲/۹۷
۴		روستایی	۲/۶۷	۲/۷
۵		کوچک	۲/۶۴	۲/۸
۱	خریدوفروش کالا از طریق سایت‌های دیوار و شیپور	اینترنتی	۴/۰۳	۴/۱۱
۲		خانوادگی	۳/۰۲	۳/۰۶
۳		خانگی	۲/۸۱	۲/۹۱
۴		کوچک	۲/۶۶	۲/۷۶
۵		روستایی	۲/۴۸	۲/۲۷
۱	پیش فروش واحدهای مسکونی، تجاری و اداری	اینترنتی	۳/۶۶	۳/۵۶
۲		کوچک	۳/۱۶	۳/۰۹
۳		روستایی	۲/۷۴	۲/۷۵
۴		خانوادگی	۲/۷۲	۲/۷
۵		خانگی	۲/۷	۲/۶۹
۱	خودرویی	اینترنتی	۳/۸۶	۳/۹۱
۲		کوچک	۲/۹۷	۲/۸۷
۳		خانوادگی	۲/۸۶	۲/۹
۴		خانگی	۲/۷۴	۲/۷۲
۵		روستایی	۲/۵۸	۲/۵۸

برابر جدول شماره ۸ روش کلاهبرداری به شیوه قرعه کشی و بخت آزمایی بیشتر در حوزه کسب کارهای اینترنتی و خانوادگی رخ می‌دهد. برابر جدول شماره ۸ روش کلاهبرداری به شیوه خریدوفروش کالا از طریق سایت‌های دیوار و شیپور بیشترین

میانگین در حوزه کسب و کارهای اینترنتی با میانگین ۴/۱۱ و خانوادگی با میانگین ۳/۰۲ موردنظر کارشناسان مربوط می‌باشد.

برابر جدول شماره ۸ روش کلاهبرداری به شیوه پیش فروش واحدهای مسکونی، تجاری و اداری بیشترین میانگین در حوزه کسب و کارهای اینترنتی با میانگین ۳/۶۶ و کوچک با میانگین ۳/۱۹ موردنظر کارشناسان مربوط می‌باشد.

برابر جدول شماره ۸ روش کلاهبرداری به شیوه خودرویی بیشترین میانگین در حوزه کسب کارهای اینترنتی با میانگین ۳/۸۶ و کوچک با میانگین ۳/۹۷ موردنظر کارشناسان مربوط می‌باشد.

بحث و نتیجه گیری

بر اساس تحقیق انجام شده در بین پنج روش کلاهبرداری (پیش فروش واحدهای مسکونی، تجاری و اداری، کمک به افراد مسن و بی سواد مبنی بر انجام امور بانکی، خرید و فروش کالا از طریق سایت‌های دیوار و شیپور، قرعه کشی و بخت آزمایی و خودرویی) که از طریق پرسشنامه به وسیله ۳۰ نفر از روسای پلیس آگاهی شهرستان، از بین ۱۰ روش کلاهبرداری به عنوان پرتکرارترین و بااهمیت‌ترین آن‌ها انتخاب گردیده بود در بین انواع کسب و کارهای اینترنتی، خانوادگی، خانگی، کوچک و روستایی در استان سهم به سزایی را به خود اختصاص داده است.

در بین عوامل مؤثر در پیشگیری انتظامی (پیشگیری وضعی، کیفری و اجتماعی) از جرایم حوزه کسب و کار در شیوه‌های مختلف کلاهبرداری، پیشگیری وضعی مهم‌ترین عامل اثرگذار در کاهش وقوع جرم شناسایی شد که بر این اساس و یافته‌های تحقیق چهار شاخص ۱- افزایش تلاش (زحمت) موردنظر برای دستیابی به هدف ۲- افزایش خطرات موردنظر برای ارتکاب جرم ۳- کاهش دستاوردهای مورد انتظار از جرم یا همان سود حاصله ۴- حذف معاذیر یا از بین بردن عواملی که باعث تحریک یا تشویق فرد به ارتکاب جرم نقش مهمی در پیشگیری از جرم کلاهبرداری دارند و

پیشگیری اجتماعی در رتبه دوم قرار دارد که برابر نظر خبرگان سه شاخص ۱- هماهنگ کردن بخش‌های عمومی و خصوصی (دولتی و غیردولتی) که در زمینه‌ی پیشگیری از بزهکاری فعالیت می‌کنند ۲- با تعیین چارچوب این پیشگیری همه شهروندان در پیشگیری از جرم سهیم شوند تأثیر بیشتری در پیشگیری از جرم کلاهبرداری دارند و بعد از این دو روش پیشگیری نیز استفاده از اقدامات تقنینی و روش پیشگیری کیفری نیز در رتبه سوم با دو شاخص ۱- ارباب و جلوگیری عمومی جرم (جامعه) ۲- ارباب و جلوگیری خصوصی از جرم (فرد مجرم) در پیشگیری از جرم کلاهبرداری قرار دارد.

بر مبنای نظرات خبرگان دو شاخص «ارائه مدل‌ها و قالب‌های مذهبی در فیلم برای کاهش گرایش به بزه کاری» و «طبقه‌بندی بزهکاران (به تناسب خطری که برای جامعه دارند) بر پایه ارزیابی تمایلات مجرمانه ذاتی و در شرایط اجتماعی که در آن، مرتکب جرم شده‌اند» تأثیر بسزایی در پیشگیری از وقوع جرم ندارند.

بر اساس جدول دوم پرسشنامه و یافته‌های آن حوزه کسب و کار اینترنتی مساعدترین زمینه برای وقوع جرم به هر ۵ شیوه است، بررسی جرم کلاهبرداری و شیوه‌های آن در استان مازندران نشان می‌دهد که اینترنت شرایط را فراهم کرده تا طبقه‌بندی بزرگی از جرایم اینترنتی فرصت ظهور پیدا کند.

پیشنهادها

کلاهبرداران خرد افرادی باهوش، خوش بیان و زیرک بوده و طعمه‌های خود را از بین افراد زودباور، کم اطلاع از قوانین و بی تجربه (در امری که مدنظرشان است) انتخاب و با ترفندهای مختلف کلامی و روانی طعمه خود را اغفال و با وعده‌های دروغین و فریبنده به هدف خود می‌رسند. از سوئی کلاهبرداران حرفه‌ای کلان نیز افراد دارای نفوذ و دسترسی به قوانین و قدرت اقتصادی هستند. لذا بر مسئولان امنیتی و انتظامی و قضائی است که اولاً تمرکز بر بزهکاران و شگردهای مجرمانه آنان داشته، کنترل و

مجازات لازم را به حداکثر رسانده ثانیاً با مطالعه و بررسی وضعیت بزه دیدگان نسبت به ارتقا آگاهی عمومی و آموزش پیشگیری از تکرار جرم به افراد جامعه ارائه نمایند. از سوئی وضع قوانین جامع و مانع و مبتنی بر وضعیت فعلی جامعه و تشدید مجازات کیفری و افزایش خطر ارتکاب جرم هم لازمه پیشگیری از جرم کلاهبرداری است. لذا با توجه به نتایج تحقیق و میزان اهمیت و اثرگذاری روش های پیشگیری کیفری، وضعی و اجتماعی راهکارهای ذیل ارائه می گردد:

- ساماندهی وضعیت چک های مختلف سطح جامعه و ایجاد بانک اطلاعاتی و سامانه هوشمند تراکنش و فعالیت های مالی افراد از طریق بانک مرکزی و وزارت صنعت و بازرگانی
- ارائه تعریف قانونی جرم اقتصادی و تجمیع و پالایش قوانین مرتبط با جرایم اقتصادی برای تسهیل در امور پیشگیری و کنترل
- عزم جدی دولت و سیستم قضائی و برخورد جدی با مدیران عالی رتبه دخیل در جرایم اقتصادی کلان بدون توجه به پست و مقام و حذف رانت و سوءاستفاده در فعالیت های مدیریتی آنان
- کنترل دوره ای فعالیت شرکت ها و مؤسسات باهدف پیشگیری از پنهان کاری و فعالیت غیرقانونی
- نظام مند کردن فعالیت های مالی و اقتصادی در فضای مجازی و تبعیت از قانون مشخص و شفاف تبلیغات و آگهی ها در کل کشور
- شناسایی علل و عوامل آسیب پذیری دست اندرکاران مبارزه با جرایم اقتصادی و کلاهبرداری به ویژه مأموران پلیس، سیستم قضائی، گمرکات، زندان ها و تلاش جهت برطرف کردن زمینه آسیب پذیری و ایجاد سازوکار افزایش انگیزه خدمتی در آنان

- تسریع در راه‌اندازی پلیس ویژه مبارزه با جرایم اقتصادی در استان‌ها و شهرستان‌ها (سرانگستان) و ارائه آموزش‌های تخصصی به افسران مسئول و رسیدگی به پرونده‌ها و آموزش‌های مستمر به سطوح مختلف جامعه
- ایجاد دادگاه‌های تخصصی در راستای رسیدگی به پرونده‌های جرایم کلاهبرداری فضای مجازی و انتصاب قضات و کارشناسان فنی پلیس آشنا به حقوق اقتصادی و فضای مجازی
- ساماندهی و نظارت بر فعالیتهای شرکت‌های لیزینگ و ارائه مشاوره برای پیشگیری از ایجاد شرکت‌های صوری کلاهبردار
- ساماندهی وضعیت زمین، املاک و مسکن در استان‌های شمالی و یکپارچه‌سازی اطلاعات بین سازمان‌های ذی‌مدخل و ارائه راهکارهای مشخص برای پیشگیری از کلاهبرداری

سپاسگزاری

در پایان ذکر این مهم خای از لطف نیست که انجام این پژوهش میسر نشد مگر با همکاری و همفکری کارآگاهان و خبرنگاران کشف جرایم حوزه مالی و اقتصادی استان مازندران و در رأس آنان مساعدت و مشاوره‌های سردار فرمانده محترم انتظامی استان سرتیپ دوم پاسدار محمود میر فیضی و رئیس پلیس آگاهی استان مازندران سرهنگ کارآگاه سید جعفر ساداتی که موجب غنای کار و تسریع در مراحل آن گردیدند.

منابع

- ابراهیمی، شهرام؛ صادق نژاد، مجید. (۱۳۹۲). تحلیل جرم شناختی جرایم اقتصادی، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۲(۵): ۱۴۷-۱۷۴. قابل بازیابی از http://jclr.atu.ac.ir/article_.html

- اشنایدر، ریچارد؛ کیچن، تد. (۱۳۸۷). برنامه ریزی (شهری) برای پیشگیری از جرم. ترجمه فروزان سجودی، سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا، پژوهشکده امنیتی انتظامی، نشر میزان: تهران.
- افراسیابی، علی. (۱۳۹۳). درون مشاغل کوچک و علیه آنها، دانشنامه بزه دیده شناسی و پیشگیری از جرم، جلد دوم، مرکز تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا، نشر میزان: تهران.
- پور اسدی، محمد؛ صادقی، محمد صادق. (۱۳۹۵). مدیریت انتظامی پیشگیری از جرم. معاونت تربیت و آموزش، دانشگاه علوم انتظامی امین، چاپ کهن: تهران.
- حبیبزاده، محمدجعفر. (۱۳۸۹). کلاهبرداری و خیانت در امانت. موسسه انتشارات دادگستر، چاپ اول: تهران.
- حسینی مشهدی، صدرالدین. (۱۳۹۵). درسنامه احکام کسب و کار. دانشگاه یزد.
- خسته، علی. (۱۳۹۷). نقش تعامل برون سازمان پلیس در مدیریت پیشگیری از کلاهبرداری در فضای مجازی (مورد مطالعه فرماندهی انتظامی قزوین). پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده فرماندهی و ستاد، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران.
- رضازاده، آرش. (۱۳۹۵). تفاوت کسب و کار خانگی و کسب و کار خانوادگی، دانشنامه کسب و کار خانگی، بنیاد دانشنامه نگاری ایران.
- سامانه آمار و بهره دهی مرکز فرماندهی و کنترل انتظامی استان مازندران.
- سلیمی، اکبر. (۱۳۹۶). ارائه الگوی مدیریت پیشگیری اجتماعی نیروی انتظامی از بزهکاری نوجوانان، رساله دکتری دانشکده فرماندهی و ستاد، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران.
- سیدزاده ثانی، سید مهدی. (۱۳۹۳). پیشگیری از جرم در جامعه تجاری. دانشنامه بزه دیده شناسی و پیشگیری از جرم، جلد دوم، مرکز تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا، نشر میزان: تهران.

- قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس. (۱۳۶۷). مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- قانون تعزیرات حکومتی. (۱۳۶۸). مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- قانون مجازات اسلامی. (۱۳۹۲). مجلس شورای اسلامی و تأیید شورای نگهبان.
- قانون مدنی، مجلس شورای ملی (۱۳۱۳) و (۱۳۱۴)، جلد اول.
- کشمیری، محمدامین. (۱۳۹۵). موانع کسب و کار خانگی، دانشنامه کسب و کار خانگی، مفاد دانشنامه نگاری ایران.
- کلارک، رونالدی وی و ک، جان ای. (۱۳۸۸). تحلیل بزهکاری برای حل کنندگان مساله در ۶۰ گام، ترجمه محسن کلانتری و مریم شکوهی، دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری، انتشارات حدیث کوثر: تهران.
- گل محمدی خامنه، علی. (۱۳۸۴). پیشگیری از جرم. دانشگاه علوم انتظامی امین، انتشارات جهان جام جم: تهران.
- محبی، حمید. (۱۳۸۸). پی جویی جرم کلاهبرداری. موسسه انتشارات جهان جام جم، معاونت آموزش دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران.
- مصطفی پور، منوچهر. (۱۳۹۵). بررسی جرایم اقتصادی در ایران و راهکارهای پیشگیری از آنها. مجله اقتصادی (دوماهنامه بررسی مسائل و سیاستهای اقتصادی)، ۱۶ (۳) و ۴: ۵۳-۷۶. قابل بازیابی از <http://ejip.ir/article-۱۸۷۱-۱-fa.html>
- میرزاخانی، عبدالرحمن (۱۳۹۶)، تدوین الگوی راهبری پیشگیری از جرم با رویکرد جامعه محور. رساله دکتری، دانشکده فرماندهی و ستاد، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران.
- نیر، پاول و دک؛ جانانان، شاپلند جوانا. (۱۳۹۵). پیشگیری از جرایم شهری مراقبت و عدالت ترمیمی، ترجمه حمید فاطمی موحد، مسلم جمشیدی، دانشگاه علوم انتظامی، چاپ کهن: تهران.

- نوروژی، بهرام؛ بارانی، محمد؛ سرکشیکیان، سید محمد حسین (۱۳۹۰). پیشگیری از جرم از نظریه تا عمل با تاکید بر نقش پلیس. دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری، نشر ناجی: تهران.
- نیازپور، امیرحسین. (۱۳۸۲). بزهکاری به عادت و پیشگیری از آن. پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
- وروایی، اکبر؛ بنی نعیمه، عیسی. (۱۳۹۷). راهبردهای کنترل کیفری جرایم حوزه ی کسب و کار. مطالعات حقوقی، ۱۰(۲): ۵۳-۷۷. قابل بازیابی از http://jls.shirazu.ac.ir/article_4995.html.
- ولیدی، محمد صالح. (۱۳۸۶). حقوق کیفری اقتصادی. بنیاد حقوقی میزان، چاپ اول، تهران.

